

WSTĘP

Bezpieczeństwo jest jedną z podstawowych ludzkich potrzeb, które powinno zaspokajać państwo. W demokratycznym państwie prawnym rudymenarną zasadą jest także przestrzeganie praw jednostki.¹ Inaczej jednak kwestie te wyglądają w systemach kierujących się zasadami totalitaryzmu czy autorytaryzmu: nierzadko, pod pozorem zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa ogranicza się ich podstawowe prawa. Taki opresyjny system komunistyczny budowany przy wsparciu Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich stanowi wspólne doświadczenie państw Europy Środkowej po II wojnie światowej. W tym okresie niewątpliwie nie można było postawić znaku równości między bezpieczeństwem społeczeństwa a bezpieczeństwem państwa. Opresyjne państwo demokracji ludowej w różny sposób represjonowało swoich obywateli, odmawiając im podstawowego prawa do poczucia bezpieczeństwa. Represyjność ówczesnego systemu wyrażała się przede wszystkim w przepisach obowiązującego wówczas prawa oraz w działaniach różnego rodzaju służb bezpieczeństwa, inwigilujących na polecenie władz obywateli i próbujących zniszczyć – mówiąc najogólniej – ideę wolności.

Okres lat 1971-1981 to czas szczególny w dziejach państw demokracji ludowej, przede wszystkim to okres pewnej stabilizacji i budowanego głównie na kredyt postępu gospodarczego. W Polsce okres ten to tzw. dekada gierkowska, dla której charakterystyczne było pewne otwarcie kraju na Zachód oraz propaganda sukcesu, ale także tworzenie pierwszych od przełomu lat 40-tych i 50-tych struktur opozycyjnych. Dekada ta obfitowała w ważne wydarzenia o charakterze międzynarodowym, przede wszystkim należy wymienić tu wybór krakowskiego kardynała Karola Wojtyły na stolicę Piotrową. Niewątpliwie to wydarzenie, jak i późniejsza pielgrzymka Jana Pawła II do ojczyzny, wpłynęły na rozbudzenie wolnościowych dążeń nie tylko wśród inteligencji, ale także pozostałych warstw społecznych, doprowadzając w efekcie do sierpnia 1980 roku i powstania „Solidarności”, która poniekąd stała się fundamentem odrodzonej, wolnej Polski i przyczyniła się do demontażu całego bloku wschodniego.

Do przedstawianego zbioru studiów nad poczuciem bezpieczeństwa społeczeństw Europy Środkowej zaprosiliśmy naukowców z Polski, Czech oraz Rumunii, co pozwoliło na ukazanie dekady 1971-1981 z szerszej, nie tylko polskiej, perspektywy. Staraliśmy się przeanalizować wspomniany okres pod różnym kątem, doktryn pedagogicznych wówczas obowiązujących, ówczesnej kultury oraz systemu prawa.

I tak, w rozdziale pierwszym (Edukacja i wychowanie w służbie bezpieczeństwa) przedstawiamy m.in. ogólne założenia edukacyjne w Polsce do roku 1999, analizujemy ówczesne, zideologizowane, strategie wychowawcze i sprawdzamy stosunek młodzieży wojskowej do owych strategii i ideałów wychowawczych.

¹ Jak to trafnie ujął znawca problematyki praw człowieka, Wiktor Osiatyński, „demokracja i prawa człowieka warunkują się nawzajem”. Por. idem, *Prawa człowieka i ich granice*, przeł. S. Kowalski. Kraków 2011, s. 13

Rozdział drugi (Poczucie bezpieczeństwa a system prawa w latach 1971-1981) przynosi rozważania na temat służb bezpieczeństwa i konkretnych rozwiązań prawnych: bada m.in. zagrożenie przestępczością i efekty jej zwalczania przez Milicję Obywatelską we wspomnianej dekadzie, rozpatruje modele działania i zasady operacyjne aparatu bezpieczeństwa, a także prezentuje przestępstwo rozpowszechniania fałszywych wiadomości w świetle Kodeksu Karnego z 1969 r.

Rozdział trzeci (Kultura a poczucie bezpieczeństwa obywateli) podejmuje refleksję nad wybranymi zjawiskami charakterystycznymi dla kultury masowej PRL (m.in. hybrydycznością jej form i funkcji); wpływem kontrkultury na dążenia wolnościowe obywateli; polityką państwa wobec kultury mniejszości narodowych na Ziemi Lubuskiej i sposobem kreacji świata przedstawionego oraz relacji społecznych w poezji lat 70-tych.

Ostatni rozdział (Poczucie bezpieczeństwa w społeczeństwach państw Europy Środkowej) podejmuje szerokie spektrum problemów: od propagandy komunistycznej w Czechosłowacji wymierzonej w Kartę 77 i strategii wykorzystywanych w tym celu na łamach prorządowego Dziennika *Rudé pravo*; poprzez zagadnienie związku poczucia bezpieczeństwa i przynależności etnicznej mieszkańców wsi rumuńskiej i węgierskiej w centralnej Transylwanii; przegląd zjawiska samobójstw w epoce gierkowskiej, system ochrony zdrowia w Polsce w latach 1971-1980, na wpływie polityki inwestycyjnej na przemiany społeczne w Polsce w latach 70-tych i stanowisku wojskowej prasy polskiej wobec Afganistanu po wkroczeniu doń wojsk ZSRR skończywszy.

Dziękujemy Wyższej Szkole Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu za wsparcie finansowe udzielone w ramach przyznanego redaktorom tomu wewnętrznego grantu badawczego pt. „Poczucie bezpieczeństwa obywateli w latach 1971-1981” umożliwiające wydanie przedstawianego opracowania oraz Katedrze Nauk Społecznych Uniwersytetu Medycznego im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu za pomoc w realizacji projektu.

Liczymy, że lektura niniejszego tomu pozwoli na zgłębienie wiedzy o tym ciekawym okresie naszych dziejów najnowszych.

Joanna FARYSEJ
Henryk LISIAK
Karol SIEMASZKO